

UDK 341.231.14-053.2
305-055.1/2

Prof. dr Mile Račić

Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu

MEĐUNARODNOPRAVNI OSNOV OSTVARIVANJA PRAVA DJETETA I RAVNOPRAVNOSTI POLOVA

Autor se bavi prodorom ljudskih prava u domen međunarodnog prava kako bi se očuvao mir i bezbjednost te dostojanstvo i vrijednost ljudske ličnosti. Integracija ljudskih prava u međunarodno pravo počinje Poveljom UN, a zatim brojnim deklaracijama, konvencijama, paktovima, protokolima i sl. mnogih međunarodnih organizacija.

Autor se bavi pitanjima prava djeteta i ravnopravnosti polova, kako normativno, na međunarodnom nivou, teorijski tako i faktički, u određenim segmentima. Brojni međunarodnopravni izvori obezbjeđuju potpunu zaštitu ljudskih prava pojedinaca (djece i žena), ali njihov status na nacionalnom (državnom) nivou često nije ravnopravan i u potpunosti zaštićen, pošto mnoge države kasne sa implementacijom ovih izvora.

Ključne riječi: Međunarodno pravo; Ljudska prava; Prava djeteta; Ravnopravnost polova.

1. UVODNA RAZMATRANJA

Jedna od najznačajnijih karakteristika razvoja međunarodnog prava posljednjih nekoliko decenija, konkretnije poslije Drugog svjetskog rata, jeste prodor pojedinca u sferu međunarodnog prava.

U vrijeme kad su samo države bile subjekti međunarodnog prava, jedino na što je pojedinac mogao računati bile su međunarodne obaveze država u pogledu stranaca koji žive na njenoj teritoriji. U pogledu obaveza prema strancima, države su bile obavezne da štite nepovredivost njihove ličnosti, religijske slobode, domicil, pravo da se obrate sudu i sl. Značajan vid zaštite pojedinca u tom okviru ostvaren je pre svega u razvoju tzv. humani-

tarnog prava, kroz Konvenciju o poboljšanju položaja ratnih ranjenika iz 1864. godine, te haške konvencije iz 1899. i 1907. godine i Ženevske konvencije o zaštiti lica za vrijeme rata 1949. godine.

Određeni napredak u pogledu ugovornih obaveza države prema svojim državljanima učinjen je poslije Prvog svjetskog rata. Versajski ugovor naložio je Poljskoj i Čehoslovačkoj obavezu poštovanja „interesa stanovnika koji se rasno, jezički i religijski razlikuju od većine populacije“. Dalji tok poštovanja prava nacionalnih manjina i njihovih pripadnika imaće sve veći značaj na evropskom kontinentu, ali i drugim dijelovima svijeta. Međutim, ovaj početak ljudskih prava, koji je uveo Versajski sporazum, nije dao zapažene rezultate.

Međunarodne norme u oblasti ljudskih prava odnose se na zaštitu od ropstva, apatrida, izbjeglica, zaštitu manjina i na norme u oblasti radnog prava.¹ Poslije Drugog svjetskog rata dolazi do prodora ljudskih prava u domen međunarodnog pravnog uobličavanja ljudskih prava, kako bi se sačuvao mir i spriječilo ponovno javljanje užasa rata, te reformisala vjera u osnovna ljudska prava, dostojanstvo i vrijednost ljudske ličnosti.²

Integracija ljudskih prava i međunarodno pravo počinje Poveljom UN, koja u čl. 1 govori o ciljevima i načelima, i naglašava potrebu „unapređenja i podsticanja poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, pol, jezik i vjeru.“

Preostale odredbe Povelje UN idu korak dalje i ističu potrebu stvaranja uslova, stabilnosti i blagostanja koji su neophodni za miroljubive i prijateljske odnose između nacija, zasnovane na poštovanju načela ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda i uvažavanja ljudskih prava kao i osnovnih sloboda za sve.³

Povelja UN, te brojni dokumenti usvojeni u skladu sa njom, deklaracije i konvencije na globalnom nivou sadrže katalog ljudskih prava koji se u

¹ „Na završetku Prvog svjetskog rata, međunarodno razmatranje ljudskog dostojanstva i prava bilo je izraženo u Paktu Društva naroda, u kojem su članice Društva prihvatile obavezu da održavaju fer i humane uslove rada za muškarce, žene i djecu i da osiguraju pravičan tretman domorodačkog stanovništva u njihovim kolonijama. Pod mandatnim sistemom koje je ustanovilo Društvo određene države, kolonijalne sile, prihvatile su odgovornost za razvoj stanovništva na područjima pod njihovim mandatom. Međunarodna organizacija rada osnovana je 1919. godine, na ideji da se univerzalni mir može ostvariti samo ako počiva na socijalnoj pravdi. U mirovnim ugovorima potpisanim nakon 1919. godine, u ugovorima koji se odnose na manjine kao i usvojenim deklaracijama, kreiran je sistem zaštite manjina u kojima se Društvo naroda pojavljuje kao garant.“ – *United Nations Action in the Field of Human Rights*, United Nations, New York and Geneva 1994, 1.

² Preambula Povelje UN.

³ Povelja UN, čl. 55.

najširem smislu riječi može nazvati sistem ljudskih prava, s obzirom na prava različite vrijednosti i stepen njihove zaštite, ali je vidljiva filozofska, politička, ideološka i pravna dimenzija ljudskih prava.⁴

Kako je sistem ljudskih prava široko postavljen, sa brojnim dokumentima UN koji upotpunjuju njegovu sadržinu, subjekte i prava na koje se odnose, naglašena je politička i ideološka dimenzija kataloga. U takvom kontekstu, ljudska prava predstavljaju dinamičku kategoriju čiji se sadržaj redefinira sa tehnološkim razvojem, pa je za očekivati potrebu „međunarodne zajednice“ da pristupi konceptu njihovog razvoja i njene spremnosti da doprinese potpunijoj zaštiti ljudskih prava.⁵

Složenost pojma ljudskih prava, njihova raznovrsnost, višeslojnost, moguće dileme u teoriji ljudskih prava u naznačavanju pojedinih vrsta prava dovelo je do podjele ljudskih prava po različitim kriterijima.⁶

2. PRAVA DJETETA KAO LJUDSKA PRAVA

Prava djeteta i ravnopravnost polova sa pravnog aspekta u okviru nauke o ljudskim pravima i slobodama spadaju u kategoriju zaštite posebnih ljudskih prava, dok su osnovna ljudska prava (građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna) istorijski najstarija i tiču se odnosa pojedinca prema državi, te mogućnosti učešća pojedinca u njenom upravljanju. Ona su zasnovana na načelu slobode i jednakosti te potiču od najstarijih pravnih dokumenata: Velika povelja sloboda (1215); Deklaracija o nezavisnosti SAD od 1776; Deklaracija o pravima čovjeka i građanina od 1789, iz Francuske revolucije koja je proklamovala postulate slobode, jednakosti i bratstva.

Iako su bile privilegija odraslih muškaraca koji su imali imovinu u XVII i XVIII vijeku, ideje prirodnih ljudskih prava preživjele XIX vijek i postati temelj za stvaranje koncepta internacionalizovanih, međunarodnih ljudskih prava.

Savremenu međunarodnu zaštitu individualnih ljudskih prava donio je talas strahota Drugog svjetskog rata. Odmah nakon rata, usvojena je Povelja OUN koja uz sve svoje principe, načela i ciljeve uključuje poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ujedinjene nacije kreću u formulisanje normi međunarodnih ljudskih prava, poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine, koja postaje temelj za čitav niz međunarodnih

⁴ J. Bakšić-Muftić, *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo 2002, 149.

⁵ E. Petrić, „Međunarodna zaštita prava čovjeka – stvarnost i perspektive“, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 3/1979, 371–381.

⁶ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, *Međunarodna ljudska prava*, Beograd 2011, 141.

višestраниh konvencija koje će se usvojiti narednih decenija na univerzalnom, ali i regionalnom nivou.⁷

Te brojne konvencije koje će biti usvojene narednih decenija dijele prava na „generacije“, tako da najprije nastaju građanska i politička prava kao prva generacija prava. Drugu generaciju (u XIX i XX vijeku) predstavljaju ekonomska, socijalna i kulturna prava, a treću zaštita čovjekove sredine, pravo na razvoj ili pravo na mir i bezbjednost, itd.⁸

Iako se često pominju ove klasifikacije „generacijskog“ nivoa, smatramo da su ljudska prava nedjeljiva i da predstavljaju jednu cjelinu.⁹ Neprihvatljivo je tvrditi da su jedna važnija i preča u odnosu na druga. Prava djece i prava žena – odnosno ravnopravnosti polova kao ljudska prava i slobode predmet su međunarodno pravne zaštite novijeg datuma – to je period XX vijeka.

Iako spadaju u noviju međunarodno pravnu regulativu, ove dvije kategorije ljudskih prava obezbjeđuju potpuniju ravnopravnost, ali i političku, građansku, socijalnu, kulturnu stabilnost i napredak ljudske populacije u najširem smislu riječi.

Djeca su budućnost svakog društva, pa i međunarodne zajednice, te je potrebna odgovarajuća njihova zaštita koja će im obezbijediti adekvatan razvoj, zdravlje, obrazovanje i uključivanje u društveni i socijalni život kao odrasle osobe.

Podaci Fonda UN za djecu (UNICEF) govore da svakih pet sekundi u svijetu umre jedno dijete od gladi, a jedno od njih 12 ne doživi ni pet godina. Godišnje 11 miliona umire od bolesti za koje postoji vakcina, 500 miliona nema najosnovnije higijenske uslove, 100 miliona djece živi napušteno od svojih porodica, podvrgnuto iscrpljujućem radu, sitnoj krađi, prostituciji, i sl. Oko 120 miliona djece uzrasta od šest do jedanaest godina lišeno je mogućnosti da ide u školu, a oko 200 miliona djece uzrasta između pet i četrnaest godina širom svijeta radi razne poslove od kojih su mnogi opasni po život. Milioni djece su žrtve trgovine ljudima, seksualnog i drugog zlostavljanja, zloupotrebe narkotika, dječijih brakova (odlukom njihovih roditelja ili staratelja).

Sve ovo govori da je djeci neophodna posebna zaštita već od rođenja, posebna medicinska njega, odgovarajuće obrazovanje, zaštita od nasilja,

⁷ D. Türk, „Marginalije o 40. zasjedanju Potkomisije UN za sprečavanje i zaštitu manjina, (Ženeva, 8. avgust – 2. septembar 1988)“, *Jugoslavenska revija za međunarodno pravo* 1-2/1989, 123–135.

⁸ Č. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo 2001, 50.

⁹ M. Šahović, „Zaštita prava čovjeka i međunarodno pravo“, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 3/1979, 361–371.

seksualne eksploatacije i sličnih zala. Posebna zaštita djece je potrebna u vrijeme ratova i drugih vanrednih prilika.

Težak položaj djece na međunarodnom nivou doveo je do donošenja više međunarodnopravnih dokumenata, kao što su:

1. Ženevska konvencija o zaštiti lica za vrijeme rata (1949);
2. Konvencija o pravima djeteta (1959);
3. Konvencija UNESCO o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvjete (1960);
4. Konvencija o pristanku na zaključenje braka, minimalno potrebnom uzrastu za brak i registrovanje braka (1962);
5. Međunarodni paktovi o ljudskim pravima (1966);
6. Deklaracije UN o zaštiti žena i djece u vanrednim prilikama i oružanim sukobima (1974);
7. Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece (1980);
8. Protokol o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (2001);
9. Niz konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR) koje se odnose na zapošljavanje djece (minimum godina, obavezan lječarski pregled zaposlene dece, zabranu noćnog rada djece, i sl.).

Zaštitom djece i omladine bavi se niz međunarodnih organa, ustanova i tijela, među kojima naročito UN, MOR, brojne regionalne organizacije, kao i mnoge nevladine organizacije.

Poseban značaj među svim tijelima i organizacijama pripada UNICEF-u (osnovan 1946. Rezolucijom 57 (1) GS UN) kao privremenom tijelu čiji je zadatak da obezbijedi hitnu pomoć djeci u zemljama opustošenim ratom.

Novom Rezolucijom 802 (VIII) iz 1953. godine odlučeno je da Fond nastavi svoju djelatnost na neodređeno vrijeme kao UNICEF.

Osnovni ciljevi Fonda su stvaranje stalnih izvora radi njihovog korišćenja za zdravlje i blagostanje ugrožene djece širom svijeta, naročito putem stalne pomoći u lijekovima, hrani, opremi i sl. Finansira se dobrovoljnim donacijama država i humanitarnim akcijama (prodaja novogodišnjih čestitki sa crtežima djece i sl.).

Zaštita djece i omladine u Bosni i Hercegovini i ostalim državama Balkana obavezuje države da poštuju i obezbjeđuju prava svakom djetetu pod njihovom jurisdikcijom bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo ubjeđenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovno stanje i slično.

Roditelji i druga lica odgovorna za djecu imaju prvenstvenu odgovornost da osiguraju, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti,

uslove života potrebne za razvoj djeteta.¹⁰ Konvencija UN o pravima djeteta (čl. 27, st. 3) obavezuje države da im u tome pruže neophodnu materijalnu pomoć i programe, naročito u pogledu ishrane, obrazovanja, odijevanja i stanovanja.

Kakva je briga i zaštita djece u duhu usvojenih međunarodnih konvencija u Bosni i Hercegovini i susjednim Balkanskim državama u ovim tranzicijskim uslovima, ali i vremenima sve prisutnije ekonomske krize u svijetu, doći će se potpunijom analizom na odgovarajućim nivoima (kako socijalnim tako i regionalnim). Državni organi, društvo u najširem smislu riječi, roditelji i drugi odgovorni za djecu treba da ulože mnogo više napora u poboljšanju uslova života, odrastanja, obrazovanja i njege za mlade u duhu opšteprihvaćenih načela i prava koja proklamuje Konvencija o pravima djeteta (1959.), ali i drugi međunarodnopravni akti.

3. RAVNOPRAVNOST POLOVA I LJUDSKA PRAVA

Žene u mnogim dijelovima svijeta bile su i ostale diskrimisane u odnosu na muškarce (u pogledu političkih prava, radnih uslova, nagrađivanja za istovrstan i kvalitetan rad, mogućnost obrazovanja, napredovanja u službi i sl.). Često su više nego muškarci izložene određenim specifičnim rizicima i necivilizovanim postupcima (trgovina bijelim robljem, udaja protiv svoje volje, seksualna zlostavljanja, i sl.).

S ciljem potpunijeg regulisanja pravnog statusa žene i njene pune ravnopravnosti, međunarodna zajednica je donijela čitav niz važnih međunarodnih dokumenata:¹¹

1. Povelju UN;
2. Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima (1948, čl. 2 i 16);
3. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966, čl. 2, st. 2);
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966, čl. 2, st. 1 i 3);
5. Konvenciju o suzbijanju trgovine živim bićima i iskorišćavanju prostitucije drugih (1949);
6. Konvenciju o jednakosti nagrađivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti (1951);
7. Konvenciju o političkim pravima žena (1952);

¹⁰ M. Mirić, „Porodica i ljudska prava“, *Arhiv za društvene i pravne nauke* 3/1979, 429–437.

¹¹ V. Vukasović, „Uticaj razvoja nauke i tehnologije na ljudska prava s posebnim osvrtom na rad UN na ovom pitanju“, *Jugoslavenska revija za međunarodno pravo* 1-2/1989, 50–62.

8. Konvenciju o pristanku na zaključenje braka, minimalnim godina-
ma starosti za stupanje u brak i registrovanje braka (1962);
9. Deklaraciju UN o ukidanju diskriminacije žena (1967);
10. Deklaraciju UN o zaštiti žena i djece u vanrednim prilikama i oru-
žanim sukobima (1974);
11. Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979).

Pitanjima unapređenja položaja žena bavi se veliki broj organizacija i tijela, kao što su: Komisija Ekonomsko-socijalnog savjeta za pravni polo-
žaj žena, Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama, Međunarodni
istraživački i obrazovni institut za unapređenje položaja žene, MOR,¹²
UNESKO, UNICEF, Svjetska zdravstvena organizacija.

3.1. Politička prava kao prava žena

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o gra-
đanskim i političkim pravima proklamuju načela univerzalnosti ljudskih
prava i zabranu diskriminacije po svakom osnovu pa i osnovu polne pri-
padnosti. To nije bilo dovoljno za priznavanje, uživanje i zaštitu političkih
prava kao prava žene, pa se donose posebne konvencije koje će upotpuniti
„ženska prava kao ljudska prava“.

Konvencija o političkim pravima žena (1952) i Konvencija o uklanja-
nju svih oblika diskriminacije (1979) proklamuju politička prava pod jed-
nakim uslovima za žene koje u istorijskom kontinuitetu po pravilu pripada-
ju muškarcima.

U preambuli Konvencije o političkim pravima žena navodi se da „sva-
ko ima pravo da uzme učešće u vladi svoje zemlje, jednak pristup javnim
ustanovama u svojoj zemlji i u želji da se izjednači status muškarca i žene
u korišćenju političkih prava u skladu sa Poveljom UN, Univerzalnom
deklaracijom o ljudskim pravima“. U tekstu Konvencije ponavljaju se poli-
tička prava – a riječ „svako“ zamjenjuje riječ „žene“ tako da su precizirane
odredbe ove Konvencije:

1. Žene imaju pravo glasa na izborima pod istim uslovima kao i muš-
karci, bez diskriminacije (aktivno biračko pravo);
2. Žene imaju pravo da budu birane u sva javno izabrana tijela, usta-
novljena nacionalnim zakonima, pod istim uslovima kao muškarci,
bez ikakve diskriminacije (pasivno biračko pravo);

¹² B. Vukas, „Međunarodna organizacija rada i zaštita prava čovjeka“, *Jugoslavenska re-
vija za međunarodno pravo* 1-2/1989, 91–122.

3. Žene imaju pravo da obavljaju javne dužnosti i javne funkcije ustanovljene nacionalnim zakonima pod istim uslovima kao i muškarci i bez ikakve diskriminacije.¹³

Kako vidimo, politička prava nabrojana u Konvenciji pripadaju ženama i iste ih uživaju kao i muškarci, bez diskriminacije. Konvencija o ukla-
njanju svih oblika diskriminacije žena (1979) obavezuje države na uklanjanje diskriminacije žene u političkom i javnom životu i ponavlja da žene imaju pravo da:

1. Glasaju na svim izborima i na referendumu;
2. Budu birane u sva tijela koja se biraju na javnim izborima;
3. Učestvuju u kreiranju i provođenju vladine politike;
4. Zauzimaju rukovodeće položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti;
5. Učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom u zemlji;
6. Predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou;
7. Učestvuju u radu međunarodnih organizacija.¹⁴

Sva pomenuta prava žena i preostale političke slobode (mišljenja, savjesti, vjeroispovijesti, izražavanja, okupljanja, udruživanja)¹⁵ su pretpostavka za punu afirmaciju žena u unutrašnjem i inostranom političkom životu društva.¹⁶

3.2. Građanska prava žena

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979) izjednačava prava žena sa pravima muškaraca, tako da:

1. Žene imaju jednaka prava pred zakonom kao i muškarci;
2. Žene imaju jednaku pravnu sposobnost u građanskim stvarima i jednake šanse da se njom koriste;
3. Žene imaju jednaka prava na zaključenje ugovora i upravljanje imovinom;
4. Predviđeni su jednakost i ravnopravan tretman u svim fazama postupka pred sudom;

¹³ Konvencija o političkim pravima žena (1952), čl. 1, 2, 3.

¹⁴ Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979), čl. 7 i 8.

¹⁵ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), čl. 18, 19 i 21.

¹⁶ V. Dimitrijević, „Međunarodno zaštićena ljudska prava“, *Međunarodna politika* 901/87.

5. Svi ugovori i svi drugi privatni instrumenti bilo koje vrste čiji je cilj da ograniči pravnu sposobnost žene smatraju se ništavim, nevažećim;
6. Postoje jednaka prava u pogledu slobode kretanja i slobode izbora mjesta boravka i prebivališta.¹⁷

Istorijski gledano, žena je bila u podređenom položaju u odnosu na muškarca, a udata žena u podređenom položaju prema svom mužu, što su pravni propisi pojedinih država normirali tako da žena udajom stiče muževu prezime (ili ime), slijedi njegov društveni status, prebivalište i državljanstvo. U kontekstu njene ravnopravnosti, slobode i urođenog dostojanstva, ličnog integriteta i pravne sigurnosti,¹⁸ treba sagledati odredbe:

1. Konvencije o državljanstvu udatih žena (1957);
2. Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979);
3. Konvencije o pristanku na brak, minimalnoj dobi za brak i registrovanje braka (1962); i
4. Konvencije o ukidanju ropstva, trgovine robljem, institucija i prakse sličnih ropstvu (1956).

3.3. Ekonomska, socijalna i kulturna prava žena

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979) obavezuje države da preduzmu sve potrebne mjere kako bi se ženama na svim poljima obezbijedila stvarna ravnopravnost sa muškarcima u političkom i javnom životu, pred sudom i u svim stvarima vezanim za brak i porodične odnose.

Konvencija takođe obezbjeđuje ravnopravnost sa muškarcima na ekonomskom, socijalnom i kulturnom planu, prilikom zapošljavanja pod jednakim uslovima bez diskriminacije na osnovu pola. Na ekonomskom planu, radi se o sljedećim pravima:

1. Pravo na rad kao neotuđivo pravo svih ljudi;
2. Pravo na jednake mogućnosti zapošljavanja, uključujući i primjenu jednakih kriterija pri izboru kandidata za radno mjesto;
3. Pravo na slobodan izbor profesije i zaposlenja, pravo na unapređenje, sigurnost zaposlenja i sva prava i uslove koji proističu iz rada, kao i pravo na stručno osposobljavanje i pravo na povremeno dodatno osposobljavanje;

¹⁷ Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979), čl. 15.

¹⁸ V. Dimitrijević, „Međunarodni nadzor nad poštovanjem ljudskih prava“, *Međunarodna politika* 903/87.

4. Pravo na jednaku nagradu, uključujući i beneficije, kao i jednak tretman za jednak rad i jednak tretman pri ocjenjivanju kvaliteta rada;
5. Pravo na socijalnu zaštitu, posebno u slučaju odlaska u penziju, nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti, starosti i druge nesposobnosti za rad, kao i pravo na plaćeno odsustvo;
6. Pravo na zdravstvenu zaštitu, uključujući i zaštitu bioloških i reproduktivnih funkcija žena;
7. Zabrana, pod prijetnjom preduzimanja sankcija, davanja otkaza zbog trudnoće ili porodijskog odsustva ili diskriminacije prilikom otpuštanja sa posla zbog bračnog stanja;
8. Uvođenje plaćenog porodijskog odsustva ili sličnih socijalnih beneficija bez gubljenja prava na ranije radno mjesto, primanja po osnovu staža i socijalna primanja.¹⁹

Na planu socijalnih prava, Konvencija²⁰ predviđa obavezu država potpisnica da obezbijede:

1. Podsticanje pomoćnih društvenih službi kako bi se roditeljima omogućilo da usklade porodične obaveze sa obavezama na radnom mjestu i učešćem u društvenom životu, posebno podsticanjem osnivanja i razvoja mreže ustanova za brigu o djeci;
2. Osiguranje posebne zaštite žena za vrijeme trudnoće na onim radnim mjestima za koje je dokazano da su štetna za trudnice;
3. Ravnopravnu dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući i one koje se odnose na planiranje porodice, odgovarajuće zdravstvene usluge za vrijeme trudnoće, porođaja i u periodu rođenja djeteta, osiguravanje besplatne usluge, a kada je potrebno i odgovarajuće ishrane za vrijeme trudnoće i dojenja;
4. Pravo na porodična davanja;
5. Pravo na bankarske zajmove, hipotekarne i druge vrste finansijskih kredita;
6. Pravo na učešće u rekreativnim aktivnostima, sportu i svim oblicima kulturnog života.

Od posebnog značaja je da se seoskim ženama obezbijedi: da učestvuju u izradi i provođenju planova za razvoj na svim nivoima; da imaju pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući informacije, savjete i

¹⁹ Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979), čl. 1, st. 1, alineje a, b, c, d, e i f i st. 2, alineje a i b.

²⁰ Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979), čl. 11, st. 2, alineje c i d, čl. 12, 13 i 14, st. 2, alineje a, b, c, d, e, f, g i h.

usluge vezane za planiranje porodice; direktno korištenje programa socijalne zaštite; sticanje svih vrsta obuke i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući opismenjavanje, pristup svim uslugama u okviru mjesne zajednice, kao i savjetodavnim uslugama radi proširivanja njihovih opštih tehničkih znanja; organizovanje grupa za samopomoć i zadruga, kako bi ostvarile jednak pristup privrednim djelatnostima zapošljavanjem ili obavljanjem samostalne djelatnosti; dostupnost privrednim kreditima i zajmovima; olakšice za prodaju proizvoda, odgovarajuće tehnologije i jednakog tretmana u zemljišnoj i agrarnoj reformi, kao i programa za ponovno naseljavanje i adekvatne životne uslove u pogledu stanovanja, higijenskih uslova, električne energije i snabdijevanja vodom, saobraćaja i veza.²¹

Konvencija obavezuje države potpisnice da obezbijede:

1. Jednake uslove u pogledu karijere i profesionalnog usmjerenja, u pogledu mogućnosti za učenje i sticanje diploma u obrazovnim ustanovama svih kategorija, kako u seoskim tako i u gradskim sredinama, a ravnopravnost se osigurava u pogledu predškolskog, opšteg tehničkog i stručnog obrazovanja, kao i višeg tehničkog obrazovanja i svih vrsta profesionalnog usmjerenja;
2. Dostupnost jednakim nastavnim programima, jednake ispite i nastavno osoblje koje ima kvalifikacije istog nivoa, kao i školskih prostorija i opreme istog kvaliteta;
3. Otklanjanje tradicionalnog shvaćanja o ulogama muškarca i žena na svim stepenima i u svim oblicima obrazovanja podsticanjem stvaranja mješovitih odjeljenja i drugih vrsta obrazovanja koji mogu doprinjeti postizanju tog cilja, posebno revizijom udžbenika i školskih programa i prilagođavanjem nastavnih metoda;
4. Jednake mogućnosti korištenja stipendija i drugih vrsta bespovratne pomoći za studije;
5. Jednake mogućnosti pristupa programima permanentnog obrazovanja, uključujući programe za obrazovanje odraslih i funkcionalne programe za opismenjavanje, posebno one čiji je cilj da se u što je moguće kraćem vremenu smanji jaz u stepenu obrazovanja između muškaraca i žena;
6. Smanjenje stope napuštanja škole ženske omladine i organizacija programa za djevojke koje su prerano napustile školu;
7. Jednake mogućnosti bavljenja sportom i fizičkog vaspitanja;

²¹ V. Koštunica, „Opšta deklaracija i socijalna prava“, *Jugoslavenska revija za međunarodno pravo* 1-2/1989, 23–36.

8. Dostupnost posebnih informacija iz oblasti obrazovanja radi pružanja pomoći u osiguranju zdravlja i blagostanja porodice, uključujući informacije i savjete o planiranju porodice.²²

Dakle, Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena je jedan od najznačajnijih dokumenata za zaštitu ženskih prava odnosno ravnopravnost polova. Ova Konvencija na jednom mjestu reguliše građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava i obavezuje države potpisnice da obezbijede ženama uživanje tih prava bez diskriminacije u funkciji ravnopravnosti polova. Ovim se ženska prava regulišu kao posebna ljudska prava koja poprimaju karakter univerzalne deklaracije koja ih objedinjuje na jednom mjestu i obavezuje države potpisnice da obezbijede njihovu primjenu.²³

Uprkos tome što je usvojen veliki broj normi međunarodnog prava koje garantuju ravnopravnost, još uvijek se nije dovoljno postiglo u ostvarivanju pune ravnopravnosti polova. U tom smislu, treba podsjetiti da je u SAD pravo glasa ženama dodijeljeno tek 1920. godine, Velikoj Britaniji 1929, Francuskoj, Italiji i Jugoslaviji završetkom Drugog svjetskog rata, a u Švajcarskoj tek 1971. godine.

Politička emancipacija žena kod nas je otpočela u doba socijalizma ali je malo žena bilo na mjestima gdje je akumulirana stvarna politička moć. Žene koje su se izjašnjavale kao feministkinje i one koje se nisu tako izjašnjavale, izborile su se na našim prostorima za: pravo na obrazovanje, pravo na zaradu, pravo glasa i druga prava. Proces retradicionalizacije našeg društva, zabilježen tokom devedesetih godina, doprinio je jačanju tradicionalnih predrasuda. Jedna od predrasuda jeste da žene nemaju dovoljno samopouzdanja, da nisu agresivne i neće da rizikuju i da je primarna dužnost žene briga o porodici. Prema toj predrasudi, muškarci, za razliku od žena, imaju sve neophodne atribute da participiraju u politici.

Kao poseban doprinos rodnoj ravnopravnosti, u nekim državama se donose posebni zakoni o ravnopravnosti polova, u kojima se preporučuje da broj žena na izvršnim, javnim funkcijama pa i u parlamentu države bude najmanje 1/3. Pozitivni pomaci na našim prostorima posljednjih decenija dali su pozitivne rezultate. Treba imati u vidu da je 1999. godine nakon parlamentarnih izbora u Narodnoj skupštini Republike Srbije bilo svega 1,7 % žena, u narednom sazivu 21,4 % žena, da bi nakon izbora 2012 godine taj broj povećan na skoro 30 %.

²² Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979, čl. 10., al. a, b, c, d, e, f, g i h)

²³ V. Dimitrijević, „Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima“, *Temelji moderne demokratije – Izbor deklaracija i povelja o ljudskim pravima* (ur. V. Dimitrijević), Beograd 1989, 193–201.

Ne treba zaboraviti činjenicu da i žene i muškarci najčešće dolaze na visoke političke funkcije poslije dugog kaljenja u svojim strankama i borbe za poziciju unutar stranačke hijerarhije. Odsustvo većeg samopouzdanja kod žena može biti uslovljeno kako vaspitanjem tako i demotivišućim društvenim sistemom u kome se pred žene stavljaju mnogobrojne prepreke, koje, poslije serije neuspjeha, mogu da dovedu do rušenja i najčvršćeg ličnog samopouzdanja. Posebno je značajno da većina žena političarki smatra da je za dobrog političara (političarku) neophodno i važno da se potencijalni kandidati prvo dokažu u svojim primarnim zanimanjima.

Veće učešće žena u državnim i ukupnim društvenim strukturama mora ići kroz njihovo veće prisustvo u političkim strankama, gdje je rodna ravnopravnost možda najmanje prisutna. Samo zajedno – muškarci i žene, posebno u politici, ali i u drugim društvenim oblastima, mogu da učine značajne promjene u društvu ka punoj rodnoj ravnopravnosti polova.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Brojni međunarodno pravni akti doneseni u formi konvencija, deklaracija, protokola i paktova sadrže odredbe o ljudskim pravima i slobodama pojedinaca (ljudskih jedinki), ali i odredbe za posebne kategorije zaštite ljudskih prava u koje spadaju djeca i žene. U kontekstu odnosa između međunarodnog i nacionalnog (lokalnog) prava, u teoriji međunarodnog prava postoje dvije suprotstavljene teorije, dualistička i monistička, gdje svaka uz svoje specifičnosti obezbjeđuje primjenu međunarodnog prava ljudskih prava (prava djeteta i ravnopravnosti polova).

Međunarodno pravo ostavlja državama članicama puno diskeciono pravo da same odlučuju na koji način će ispuniti svoje međunarodne obaveze i implementirati odgovarajuća međunarodna pravila u svojim nacionalnim pravnim sistemima, te su one na međunarodnom nivou odgovorne samo za konačan rezultat implementacije. Ovo važi za konvencije koje su direktno primjenjive, bez potrebe da nacionalni organi preduzimaju dodatne mjere. Obaveza države da poštuje ljudska prava zasniva se na ugovorima, pravilima običajnog međunarodnog prava i opštim pravilima koja priznaju civilizovani narodi (čl. 38 Statuta Međunarodnog suda).

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Bakšić-Muftić, Jasna, *Sistem ljudskih prava*, Magistrat, Sarajevo 2002;
2. Buergental, Thomas, *Međunarodna ljudska prava u sažetom obliku*, Magistrat, Sarajevo 1998;
3. Dimitrijević, Vojin, Paunović, Milan, *Ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 1997;
4. Dimitrijević, Vojin, Popović, Dragoljub, Popović, Tatjana, Petrović, Vesna, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2006;
5. Dimitrijević, Vojin, „Međunarodno zaštićena ljudska prava“, *Međunarodna politika* 901/1987;
6. Dimitrijević Vojin, „Međunarodni nadzor nad poštovanjem ljudskih prava“, *Međunarodna politika* 903/1987;
7. Dimitrijević, Vojin, „Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima“, *Temelji moderne demokratije – Izbor deklaracija i povelja o ljudskim pravima* (ur. V. Dimitrijević), Nova knjiga, Beograd 1989;
8. Kreća, Milenko, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet, Beograd 2011;
9. Paunović, Milan, Krivokapić, Boris, Krstić, Ivana, *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet, Beograd 2011;
10. Van Dijk, Pieter, Van Hoof G. J. H. *et al.*, *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Müller, Sarajevo 2001;
11. Sadiković, Ćazim, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Magistrat, Sarajevo 2001;
12. Vučinić, Nebojša, *Osnovi ljudskih prava i slobode*, CID, Podgorica 2001.

Associate Professor Mile Račić, LL.D.

Faculty of Law,
University of East Sarajevo

INTERNATIONAL LEGAL BASIS OF RIGHTS OF THE CHILD AND GENDER EQUALITY

Summary

In the paper the author deals with the penetration of human rights into the domain of international law in order to preserve peace and security and the dignity of human personality. Human rights are guaranteed by the UN Charter, as well as by numerous declarations, conventions and other documents of various international organizations. The author deals with issues of child rights and gender equality on the international normative level and in fact in certain segments. Numerous international legal sources provide full protection of human rights of individuals (children and women), but their status at the national (state) level is often not equal and fully protected since many of the states lag well behind in the implementation of these sources.

Key words: *International law; Human rights; Child rights; Gender equality.*